

ÖĞRENCİLERİN ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK DÜZEYLERİ ÜZERİNDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİNİN ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA¹

Yrd. Doç. Dr. Sema POLATCI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü

Öğr. Gör. Fatih SOBACI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Nıksar Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

ÖZ

Araştırmanın amacı kişilik, öğrenilmiş güçlülük ve duygusal zeka arasındaki ilişkileri ortaya koymak, ayrıca kişiliğin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisinde duygusal zekanın aracılık rolünün olup olmadığını tespit etmektir. Bir ortaöğretim kurumunda eğitim gören 269 öğrenciden toplanan verilerin analizinde korelasyon, regresyon ve hiyerarşik regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları öğrencilerin kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeylerinin öğrenilmiş güçlülüklerini etkilediğini, kişilik özellikleri ile duygusal zeka düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki olduğunu, duygusal zekanın kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiğini göstermiştir. Çalışmanın kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkileri bir arada inceleyen ilk çalışma olması sebebiyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kişilik, Duygusal Zeka, Öğrenilmiş Güçlülük.*

A RESEARCH ON THE EFFECTS OF STUDENT'S PERSONALITY AND EMOTIONAL INTELLIGENCE ON LEARNED RESOURCEFULNESS

ABSTRACT

The aim of this study is to identify the relationship among personality, learned resourcefulness and emotional intelligence, and the mediating effect of emotional intelligence on the relationship among personality and learned resourcefulness. Data collected from students of a secondary education institute and the analysis of correlation, regression and hierarchical regression were performed. Results of the study showed that the personality and the emotional intelligence of the students affect the learned resourcefulness of them; there was a positive correlation between

¹ Makalenin geliş tarihi: 03.11.2013

Makalenin kabul tarihi: 18.02.2014

personality and emotional intelligence. As a result of hierarchical regression analysis it was determined that emotional intelligence play a partial mediation role between personality and learned resourcefulness. This study is expected to contribute to the literature, due to the first study examining personality, emotional intelligence and learned resourcefulness together.

Keywords: *Personality, Emotional Intelligence, Learned Resourcefulness.*

I. GİRİŞ

Bireysel farklılıkları konu alan bilimsel araştırmalar iki temel alan üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu alanlardan birisi kişilik özellikleri, diğeri ise bireylerin zeka düzeyleridir. Bunun en önemli sebebi ise, insanların benzersiz olmalarının yanı sıra tutarlı da olmalarıdır. Bireylerin kişilik özellikleri ve zeka düzeyleri ile ilgili özellikler çok erken yaşlarda gelişmeye başlamakta ve yetişkinliğinde de pek değişikliğe uğramamaktadır (Can, 2006: 63).

Yapılan araştırmalar, kişilik ve duygusal zeka kavramlarının birbirlerinden ayrılan ancak aralarında güçlü ilişkinin olduğu iki kavram olduğunu ortaya çıkarmıştır (Schulte, Ree ve Carretta, 2004; Shulman ve Hemenover, 2006). Kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak, bireyin tüm yaşamını etkilemektedir. Araştırmalar kişilik özelliklerinin duygusal zeka düzeyi üzerinde de etkili olduğunu göstermiştir. Günümüzde duyguların iş hayatındaki başarı ve mutluluğun en önemli belirleyicilerinden biri olduğu yaygın bir şekilde kabul edilmektedir. Bu nedenle işverenler, işgörenlerin entelektüel sermayeleri kadar, duygusal zeka düzeylerinin de yüksek olmasını tercih etmektedirler. Öğrenilmiş güçlülük düzeyi ise bireylerin olayları yönetebilme, kendi yaşamlarına hükmedebilme ve olumsuzlukların üstesinden gelebilme becerilerini ifade etmektedir. Literatürde bireyin öğrenilmiş güçlülük düzeyini olumlu veya olumsuz yönde etkileyen pek çok değişkenden söz edilmektedir (Licata, Mowen, Harris ve Brown, 2003; Aslan ve Çeçen, 2007; Güloğlu ve Aydın, 2007; Dönmez ve Genç, 2006; Kennett ve Keefer, 2006; McWhirter, 1997). Ancak kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeyinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma ile tespit edilmiş olan bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

A) Kişilik

Kişilik, herkesin bildiği ancak bilimsel bir tanımlama yapmak gerektiğinde herkesin zorlandığı bir kavramdır. Kişilik konusu psikoloji, sosyoloji, antropoloji alanlarının yanı sıra yönetim biliminde örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi alanlarında da sıkça üzerinde durulan konulardan birisi olmuştur. Kavramın bu kadar geniş alanda incelenmesine rağmen, henüz üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımı bulunmamaktadır. Genel olarak kişilik, bireyin mizacı ile çocukluk döneminin birleşiminden oluşan ve yaşam boyu geliştirilebilen bir özelliktir (Pizur ve Knutson, 2009). Cüceloğlu (2006: 404) kişiliği “bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış ilişki biçimi” şeklinde tanımlamaktadır. Robbins ve Judge

(2010: 135) ise “bir bireyin diğer bireylere tepki göstermek ve onlarla etkileşime girmek için kullandığı yolların tamamı” olarak açıklamaktadır kişilik kavramını.

Tanımlarından da anlaşılacağı gibi, kişilik bireyi diğer bireylerinden ayıran özellikler bütünü olarak, insanın bütün hayatını etkilemektedir. İnsan yaşamı üzerinde önemli etkiye sahip olan kişiliğin oluşumunda başta kalıtım olmak üzere, kültür ve sosyal faktörler gibi farklılıklar da etkin rol oynamaktadır (Özkalp ve Kirel, 2011: 75-76). Bu farklılıklar ise aynı olayların farklı kişiler tarafından farklı şekillerde algılanmalarına, yorumlanmalarına ve sonuç olarak aynı olaylar karşısında birbirinden çok farklı tepkiler verilmesine sebep olmaktadır.

Araştırmacılar bireylerin kişilik özelliklerindeki farklılıkları ortaya çıkarabilmek amacıyla farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu yaklaşımlardan günümüzde en yaygın olarak kullanılanı kişiliği geniş bir yelpazede açıklama yeterliliğine de sahip olan (Sandy, Boardman ve Deutsch, 2000: 307), “5 Faktör Kişilik Modeli”dir. Son yıllarda yapılan araştırmalar bu modelin insan kişiliğindeki önemli farklılıkların büyük bir bölümünü içerdiğini ortaya koymuştur (Can, 2006: 77). Modelin farklı kişilik özelliklerini kapsayacak şekilde tasarlanan ve bireysel farklılıkları açıklayabilen 5 boyutuna yönelik geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve model birçok farklı kültürde uygulanmıştır.

Beş faktör kişilik modeli, kişilik özelliklerini 5 boyut ve bu boyutlara bağlı 30 alt boyutta tanımlanmaktadır. Modelin temel boyutları, çok sayıda araştırmacı tarafından önerilen yüzlerce kişilik özelliğinin bir arada değerlendirilmesi ile belirlenmiştir (Erkuş ve Tabak, 2009). Beş faktör kişilik modeli boyutları şunlardır (Robbins ve Judge, 2010; McShane ve Von Glinow, 2005: 58-59):

Dışadönüklük (Extraversion): Bireyin ilişkilerdeki rahatlık seviyesini kapsamaktadır. Dışadönük bireyler sosyal, sempatik, konuşkan ve kendini kolay ifade edebilen kişilerken; içedönükler çekingen, yalnız kalmayı seven ve sessiz kişilerdir.

Uyumluluk (Agreeableness): Bireyin çevresi ile olan uyum düzeyini ifade etmektedir. Yüksek seviyede uyumlu bireyler işbirlikçi, etrafına karşı saygılı ve anlayışlı, insancıl, empati yeteneği güçlü bireylerdir. Uyumluluk düzeyi düşük olan bireyler ise soğuk, uyumsuz ve muhalif yapıdadırlar.

Sorumluluk (Conscientiousness): Bireyin kendisi ve çevresine karşı sahip olduğu sorumluluk düzeyini ifade eden boyuttur. Sorumluluk düzeyi yüksek bireyler, öz disiplin ve başarıya duygusuna sahip, dikkatli bireylerdir. Düşük sorumluluk düzeyine sahip olan bireyler ise dikkatsiz, plansız, düzensiz ve güvenilirmez kişilerdir.

Duygusal Denge (Neuroticism): Genellikle duygusal dengesizlik-kararsızlık anlamındaki nevroziklik kavramı ile adlandırılan bu boyut, bireyin gerilime dayanabilme yeteneğini ifade etmektedir. Duygusal denge sahibi

bireyler sakin, kendinden emin ve güven verici kişiler iken, duygusal açıdan dengesiz bireyler sınırlı, endişeli, karamsar ve güvensiz hissetme eğilimindedirler.

Deneyime Açıklık (Openness): Bireyin yeniliklere ve farklı deneyimlere olan ilgi düzeyini ifade eden bir kişilik boyutudur. Deneyime açık bireyler yaratıcı, meraklı ve artistik olarak duyarlı iken; diğer uçtaki bireyler ise değişime karşı dirençli, yeni fikirlere kapalı, tutucu ve gelenekselcidirler.

Beş faktör kişilik modeli başta psikoloji ve sosyal psikoloji olmak üzere, birçok alanda kabul gören bir model olmuştur. Model yönetim ve organizasyon alanında da çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Literatürde çatışma yönetim tarzları (Erkuş ve Tabak, 2009), örgütsel vatandaşlık davranışı (Çarıkçı, Kanten ve Kanten, 2010; Abu Elanain, 2007), kariyer yönetimi (Guthrie, Coate ve Schwoerer, 1998), lider üye etkileşimi (Bernierth, Armenakis, Feild, Giles ve Walker, 2007), duygusal zeka (Lyusin, 2006), liderlik (McComark ve Mellor, 2002) gibi konularla kişilik arasındaki ilişkilerin beş faktör kişilik modeli ile ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da öğrencilerin kişilik özellikleri beş faktör kişilik modeli ile tespit edilecek ve daha sonra bu özellikler duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük değişkenleri ile ilişkilendirilecektir.

B) Kişilik Özellikleri ve Duygusal Zeka İlişkisi

En basit haliyle duyguların akıllıca kullanılması olarak tanımlanabilecek olan duygusal zeka kavramının temeli, 1920 yılında Thorndike tarafından tanımlanan sosyal zeka kavramına dayanmaktadır. Duygusal zeka kavramı ilk olarak Salovey ve Mayer (1990)'in çalışması ile literatüre girmiştir. Peter Salovey ve John Mayer adlı iki psikolog, duygusal zekayı bireylerin duyguları ile başa çıkabilme becerisi olarak tanımlamışlardır. Kavramın popüler hale gelmesi ise, 1995 yılında Daniel Goleman tarafından kaleme alınan ve en çok satanlar listesinde yer alan “Duygusal Zeka Neden IQ’dan Daha Önemlidir?” adlı kitap sayesinde olmuştur. Goleman (2007), duygusal zekayı, kendimizin ve başkalarının hislerini anlama, kendimizi motive etme, içimizdeki ve ilişkilerimizdeki duyguları iyi yönetme yetisi olarak açıklamaktadır. Duygusal zeka kavramı, bireyin hayattaki başarısını önemli derecede belirleyen bir beceriler bütünü olarak ele alınmaktadır. Buradaki başarı kelimesi ile kastedilen yalnızca sahip olunan mevki, kariyer ve zenginlik değil, aynı zamanda bireyin kendisini iyi hissetmesi, başkalarıyla iyi geçinmesi ve yaşadığı hayattan keyif almasını da içermektedir (Doğan, 2005:115). Cornell (2003)’e göre, bireyin kendisinin ve başkalarının duygularının farkına varma ve sosyal ilişkilerinde duygularını kullanabilme becerisi olarak tanımlanabilen duygusal zeka, gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir.

Geçmişte bireyin başarısının, sahip olduğu zeka katsayısı (IQ- Intelligent Quotient) ile doğru orantılı olduğu düşünülmekteydi. Ancak son yıllarda bireylerin başarısında zeka katsayısının yanı sıra, duygusal zeka düzeyinin de önemli bir etken olduğu kabul edilmiştir. Zeka katsayısının aksine,

duygusal zeka kalıtsal olarak tayin edilememekte, bireyin gelişimi ile birlikte zaman içerisinde geliştirilebilmektedir.

Salovey ve Mayer (1990)'e göre duygusal zeka dört temel boyuttan oluşmaktadır. Bunlar duygusal değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme (empatik duyarlılık), pozitif duygusal yönetim ve duyguların olumlu kullanımı olarak sıralanabilir. Birey duygusal değerlendirme boyutu ile kendisinin derindeki duygularını anlayabilmekte; başkalarının duygularını değerlendirme boyutu ile çevresindekilerin duygularını anlamlandırabilmekte; pozitif duygusal yönetim ile duygularını olumsuzluklar karşısında başarılı bir şekilde yönetebilmekte; duyguların olumlu kullanımı ile ise duygularını yapıcı ve performans artırıcı faaliyetlere kanalize edebilmektedir (Wong ve Law, 2002).

Literatürde kişilik özellikleri ve duygusal zeka değişkenlerini bir arada inceleyen araştırmaların bazıları kişilik ve duygusal zekanın birbirinden ayırt edilmesi üzerinde durmuşlardır (Schulte ve ark., 2004; Shulman ve Hemenover, 2006; Freeland, 2007). Bu çalışmalar sonucunda kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeyinin birbirinden farklı kavramlar olduğu netlik kazanmıştır.

Yüksek seviyede duygusal zeka, bireysel başarı kadar örgütsel başarı üzerinde de olumlu etkiler yapmaktadır. Bu yüzden, literatürde duygusal zekanın öncülleri ile ilgili pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların bazıları kişilik özellikleri ile duygusal zeka arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Yapılan araştırmalarda beş faktör kişilik boyutuna göre dışa dönük, deneyimlere açık, uyumlu ve sorumluluk sahibi kişilerin duygusal zeka düzeylerinin yüksek, duygusal açıdan dengesiz kişilerin duygusal zeka düzeylerinin ise düşük olduğu tespit edilmiştir (Schulte ve ark., 2004; Freeland, 2007). Leary ve arkadaşları (2009) özellikle dışa dönüklük kişilik özelliği ile duygusal zeka düzeyi arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Ciarrochi ve arkadaşlarının (2000) bulguları da dışa dönüklük ve duygusal zeka ilişkisini destekler niteliktedir. Tobin ve arkadaşları (2000) uyumluluk kişilik özelliğine sahip bireylerin, olumsuz duyguları belli etmeme konusunda diğerlerine göre daha başarılı olduklarını ortaya çıkarmıştır. Jensen - Camphell ve Graziano (2001) uyumluluk boyutundan yüksek puan alan bireylerin, çevreleri ile ilişkilerinin daha iyi olduğunu belirlemişlerdir.

Araştırmanın konusunu oluşturan öğrenci kesimi üzerinde de kişilik özellikleri ve duygusal zeka arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Ann ve Yang (2012) işletme öğrencilerinin kişilik özelliklerinin duygusal zeka ve çatışma yönetim tarzları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada özellikle dışadönüklük ve uyumluluk boyutlarının duygusal zeka üzerinde önemli derecede etkili olduğu belirlenmiştir. Fabio ve arkadaşları (2012) yine üniversite öğrencilerinin kariyerle ilgili kararlarında kişilik özellikleri ve duygusal zekanın etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları öğrencilerin kariyer tercihlerinde duygusal zeka düzeyinin kişilik özelliklerinden daha belirleyici bir rol oynadığını ortaya çıkarmıştır.

Yerli literatürde de kişilik ve duygusal zeka ilişkisini inceleyen araştırmalar bulunmaktadır (Ergin, 2000; Mumcuoğlu, 2002; Tatar, Tok ve Saltukoğlu, 2011). Şahin ve arkadaşları (2009) A tipi kişilik özellikleri sergileyen üniversite öğrencilerinin bilişsel ve duygusal zekalarını, stresle başa çıkma yöntemlerini ve gösterdikleri stres belirtilerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda kişilik özellikleri ile duygusal zeka düzeyi arasında anlamlı ilişki tespit etmişlerdir. Çarıkçı ve arkadaşları (2010) akademisyenlerin kişilik özellikleri, duygusal zeka düzeyleri ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Akademisyenlerin duygusal zeka düzeylerini belirlemede kişilik özelliklerinin önemli bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir. Önen (2012) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kişilik özellikleri, duygusal zeka ve stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Kişilik özellikleri ve duygusal zeka düzeyi arasında güçlü ilişki ortaya konmuştur.

Bu bilgiler ışığında aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

H1: Kişilik özellikleri ile duygusal zeka düzeyi arasında anlamlı ilişki vardır.

Kişilik Özellikleri ve Öğrenilmiş Güçlülük İlişkisi

İnsan davranışları açıklamaya yarayan kişisel bir faktör olarak kullanılan öğrenilmiş güçlülük kavramı, ilk olarak 1977 yılında Meichenbaum tarafından tanımlanmıştır. 1980 yılında ise Rosenbaum'un öğrenilmiş güçlülük kavramını detaylı bir şekilde açıklaması ile birlikte, kavram literatürdeki yerini almıştır. Rosenbaum (1980)'a göre öğrenilmiş güçlülük “bireylerin içsel tepkileri düzenlemede kullandıkları davranışsal ve bilişsel özellikler repertuarı” olarak ifade edilmektedir. Öğrenilmiş güçlülük genel anlamda, bireylerin olayları yönetebilmeleri, kendi yaşamlarına hükmedebilmeleri ve olumsuzlukların üstesinden gelebilmelerini temsil etmektedir. Diğer bir deyişle bireyin yaşamı boyunca öğrenmiş olduğu, hedefe yönelik davranışlarını engelleyen düşünce, duygu, acı gibi etkenleri denetim altına almasını mümkün kılan tüm beceriler öğrenilmiş güçlülük olarak ifade edilmektedir (Güloğlu ve Aydın, 2007). Bir başka öğrenilmiş güçlülük tanımında ise, kıt kaynaklara vurgu yapılarak kavram, “iş ile ilgili amaçları gerçekleştirmede kıt kaynakları bir arada tutabilmek ve engellerin üstesinden gelebilmek için kullanılan istikrarlı bir özellik” olarak tanımlanmıştır (Licata ve ark., 2003). Sonuç olarak kavram temelde bireyin zorlandığı durumlarda başkalarından yardım istemesi veya başkalarının yardımını alması değil, kendi kendine yardım etmesi mantığına dayanmaktadır (Zauszniewski ve Martin, 1999). Rosenbaum (1980) öğrenilmiş güçlülüğün yaşam boyunca çevre ile etkileşim sonucu kazanıldığını ve öğrenilmiş güçlülük olarak tanımlanan davranışların bireyin yetiştiği çevre içerisinde öğrenildiğini belirtmektedir.

Araştırmalarda özellikle dışa dönüklük kişilik özelliği sahip bireylerin stres karşısında mücadele etme güçlerinin diğer bireylerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Gallagher, 1990; Lischetzke ve Eid, 2006). Diğer yandan

yüksek düzeyde sorumluluğa sahip bireylerin, stres yaratan bir sorunla karşılaştıklarında daha aktif ve sonuç odaklı davranışlar gösterdikleri belirlenmiştir (Watson ve Hubbard, 1996). Duygusal dengeye sahip olan bireylerin stresli ortamlarda diğerlerine kıyasla, daha iyi performans gösterebildikleri tespit edilmiştir (McShane ve Von Glinow, 2000: 189). Bu sonuç duygusal dengeye sahip bireylerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin yüksek olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Bu bilgiler ışığında aşağıdaki hipotez kurulmuştur:

H2: Kişilik özellikleri bireylerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerini etkilemektedir.

C) Duygusal Zeka ve Öğrenilmiş Güçlülük İlişkisi

Bileşenleri açısından bakıldığında duygusal temellere dayanan öğrenilmiş güçlülüğün, zorlukların üstesinden başarı ile gelebilmede kullanılan zihinsel bir çaba olduğu dikkat çekmektedir. Bireyin öğrenilmiş güçlülük düzeyi; bilişsel çözüm yollarını şekillendirecek dışsal uyaranların yanı sıra duygular, inançlar, önyargılar gibi içsel faktörlerden de etkilenmektedir (Polatçı ve Boyraz, 2010).

Yabancı literatürde duygusal zeka ile öğrenilmiş güçlülük düzeyinin direkt olarak ilişkilendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yerli literatürde ise bu kapsamda bir tane çalışma bulunmuştur. Polatçı ve Boyraz (2010) öğretmenler üzerinde yaptıkları araştırmada yüksek duygusal zeka seviyesinin, öğretmenlerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri üzerinde olumlu etki yaptığını tespit etmişlerdir. Bunun dışında yerli ve yabancı literatürde duygusal zeka düzeyi ile stresle başa çıkma, zorluklarla mücadele etme ve kendi hayatına hükmedebilme özellikleri arasında ilişkinin olduğuna dair çalışmalara rastlamak mümkündür (Folkman ve Moskowitz, 2004; Deniz ve Yılmaz, 2006; Önen, 2012).

Bu bilgiler ışığında aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H3: Duygusal zeka düzeyi bireylerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerini etkilemektedir.

Literatür taraması sonucunda da görüldüğü gibi kişilik ve duygusal zeka öğrenilmiş güçlülüğü etkileyen önemli faktörlerdendir. Literatürde bu değişkenler ikili kombinasyonlar halinde sıklıkla incelenmiş olmasına rağmen, üç değişkenin bir arada incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Literatürde sadece Saklofske ve arkadaşları (2012) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde kişilik özellikleri, duygusal zeka ve stresle mücadele arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada duygusal zekanın bazı boyutlarının kişilik ve stres arasında aracılık etkisine, bazı boyutlarının ise düzenleyicilik etkisine sahip olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisinde duygusal zekanın aracılık etkisi de araştırılmıştır:

H4: Kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisinde duygusal zeka aracılık rolü oynamaktadır.

II. YÖNTEM

A) Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini bir ilçedeki Anadolu Ticaret Meslek ve Ticaret Meslek Liseleri'nde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği 2012-2013 eğitim-öğretim yılında iki okulda toplam 400 öğrenci eğitim görmektedir. Araştırma anketi 290 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama gönüllülük esası çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Eksik ve hatalı anketlerin elenmesi neticesinde, araştırma 269 katılımcı üzerinden yürütülmüştür.

Araştırma örnekleminin %58.4'ü kız (N=157), %41.6'sı erkek (N=112) öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin yaşlara göre dağılımına bakıldığında %5.9'unun 13-14, %26'sının 15, %27.9'unun 16, %22.7'sinin 17 ve %17.5'inin ise 18 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların %37.5'i Ticaret Meslek Lisesi'nde, %62.5'i ise Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nde eğitim görmektedir.

B) Veri Toplama Araçları

Araştırmada kişilik özellikleri, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerini belirlemeye yönelik ölçekler kullanılmıştır. Örneklemden, ölçeklerdeki ifadelerle katılım düzeylerini belirlemek amacıyla 5'li Likert derecelemesine (1=Kesinlikle Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum) göre cevap vermeleri istenmiştir. Ankette ifadelerine yer verilen ölçekler şunlardır:

Beş Faktör Kişilik Envanteri: Araştırmaya katılanların kişilik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilen “Beş Faktör Kişilik Envanteri” (The Big Five Inventory) kullanılmıştır. Toplam 44 ifadeden oluşan bu ölçeğin, dışa dönüklük ve duygusal denge alt boyutlarında 8'er, uyumluluk ve sorumluluk alt boyutlarında 9'ar ve deneyime açıklık alt boyutunda ise 10 madde bulunmaktadır. Literatürde genel kabul görmesi nedeniyle tercih edilen bu ölçek, Schmitt ve arkadaşları (2007) tarafından dünya genelinde yapılan bir araştırma neticesinde Türkçe'ye de uyarlanmıştır. Söz konusu çalışmada Cronbach alfa değerleri duygusal denge için 0.79, dışadönüklük için 0.77, deneyime açıklık için 0.76, uyumluluk için 0.70 ve sorumluluk için ise 0.78'dir. Basım ve arkadaşları (2013), bu ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulamış ve ölçeğin amaçlanan ölçmeyi gerçekleştirdiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca Cronbach alfa değerlerini de dışadönüklük için 0.71, uyumluluk için 0.62, sorumluluk için 0.68, duygusal denge için 0.65 ve deneyime açıklık için 0.65 olarak bulmuşlardır. Bu çalışmada ise ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfa katsayıları dışa dönüklük için 0.65, uyumluluk için 0.58, sorumluluk için 0.57, duygusal denge için 0.52 ve deneyime açıklık için 0.76 olarak belirlenmiştir.

Duygusal Zeka: Araştırmada Schutte ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen duygusal zeka ölçeğinin Chan (2006) tarafından sadeleştirilmiş kısa versiyonu kullanılmıştır. Ölçek 12 ifadeden oluşmakta ve duygusal değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme, pozitif duygusal yönetim ve duyguların olumlu kullanımı alt boyutlarından oluşmaktadır. Chan

(2006) tarafından yapılmış olan çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayıları duygusal değerlendirme alt boyutunun için 0.74, başkalarının duygularını değerlendirme alt boyutu için 0.76, pozitif duygusal yönetim alt boyutu için 0.75 ve duyguların olumlu kullanımı alt boyutu için 0.72 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutlarına ait Cronbach Alfa katsayıları duygusal değerlendirme için 0.68, başkalarının duygularını değerlendirme için 0.73, pozitif duygusal yönetim için 0.62 ve duyguların olumlu kullanımı için 0.75 olarak tespit edilmiştir.

Öğrenilmiş Güçlülük: Katılımcıların öğrenilmiş güçlülük düzeylerini belirlemek amacıyla Licata ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen 4 ifadeli ölçek kullanılmıştır. Licata ve arkadaşlarının (2003) çalışmasında ölçeğin iç tutarlılığı farklı örneklerde 0.79 ile 0.86 arasında tespit edilmiştir. Ölçek Polatçı ve Boyraz (2010) tarafından öğretmenler üzerinde yapılmış olan araştırmada da kullanılmış ve iç tutarlılık katsayısı 0.75 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.68 olarak tespit edilmiştir.

C) Verilerin Analizi

Öğrencilerin kişilik özelliklerinin ve duygusal zeka düzeylerinin, onların öğrenilmiş güçlülük düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak yapılmış olan bu araştırmada, öncelikle örneklem ve araştırmada kullanılan ölçeklerle ilişkili bilgiler verilmiştir. Daha sonra araştırma örnekleminden elde edilen verilerle, değişkenler arasındaki korelasyon ve regresyon katsayıları hesaplanmıştır. Bu analizler sayesinde araştırma hipotezleri test edilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgular mevcut literatür ile karşılaştırılarak yönetici ve uygulayıcılara önerilerde bulunulmuştur.

III. BULGULAR

Katılımcılardan kişilik özellikleri, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerine ait elde edilen verilere göre, değişkenler arasındaki korelasyonlara ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Dışa dönüklük											
2. Uyumluluk	,245**										
3. Sorumluluk	,083	,394**									
4. Duygusal denge	,119	,081	,02								
5. Deneyime açıklık	,462**	,470**	,413**	,251**							
6. Kişilik	,619**	,654**	,586**	,309**	,658**						
7. Duy. Değerlendirme	,276**	,339**	,295**	,179**	,373**	,347**					
8. Poz. Duy. Yönetim	,299**	,377**	,376**	,101	,473**	,461**	,510**				
9. Baş. Duy. Yönetim	,355**	,422**	,268**	,220**	,499**	,418**	,446**	,430**			
10. Duy. Ol. Kullanımı	,370**	,348**	,350**	,278**	,542**	,412**	,402**	,437**	,498**		
11. Duygusal zeka	,421**	,482**	,418**	,253**	,610**	,530**	,784**	,769**	,766**	,753**	
12. Öğrenilmiş güçlülük	,323**	,468**	,511**	,09	,588**	,581**	,430**	,588**	,389**	,513**	,622**

p<0.01

Hipotez 1'i test etmek amacıyla yapılan analizde duygusal denge boyutu dışındaki tüm kişilik boyutları ile duygusal zeka alt boyutları ve öğrenilmiş güçlülük arasında pozitif yönlü ve güçlü ilişkiler tespit edilmiştir. Kişilik özelliklerinin duygusal denge alt boyutu ise duygusal değerlendirme ($r=0.179$, $p<0.01$), başkalarının duygularını değerlendirme ($r=0.220$, $p<0.01$) ve duyguların olumlu kullanımı ($r=0.278$, $p<0.01$) alt boyutları ile pozitif yönde ilişkili iken, bu alt boyut ile pozitif duygusal yönetim alt boyutu ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Buna göre öğrencilerin genel kişilik özellikleri düzeyleri ile genel duygusal zeka düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi öngören H1 kabul edilmiştir.

Diğer yandan öğrenilmiş güçlülük değişkeni ise kişilik özelliklerinden duygusal denge alt boyutu dışındaki tüm kişilik alt boyutları ve duygusal zekanın alt boyutları ile pozitif yönde ve güçlü bir şekilde ilişkilidir.

Ayrıca değişkenler arasında çoklu eş doğrusallık problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla tolerans ve VIF değerlerine bakılmıştır. Bu değerler bağımsız değişkenler arasında çoklu eş doğrusallık problemi olmadığını (Tolerans> .1; VIF<10) göstermiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine göre kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan t testi sayesinde kişilik özellikleri, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Elde edilen t değeri ile buna karşılık gelen anlamlılık seviyesine bakılmış ve istatistiki açıdan anlamlı olan değerler Tablo 2'de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre, kız öğrencilerin kişilik alt boyutlarından dışa dönüklük ve sorumluluk ile duygusal zeka ve alt boyutlarından duygusal değerlendirme ve başkalarının duygularını değerlendirme ayrıca öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin erkeklerinkinden daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Değişkenler Arasındaki Fark Analizi

Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	SS	T Değeri	Anlamlılık
Dışa Dönüklük	Kız	157	3,90	0,9045	2,047	0,042
	Erkek	112	3,68	0,8830		
Sorumluluk	Kız	157	4,01	0,6373	1,993	0,047
	Erkek	112	3,85	0,6429		
Duy. Değerlendirme	Kız	157	4,21	0,7890	2,066	0,040
	Erkek	112	4,00	0,8954		
Başk. Duy. Değer.	Kız	157	4,24	0,7029	2,614	0,009
	Erkek	112	4,00	0,7730		
Duygusal Zeka	Kız	157	4,12	0,5265	2,244	0,032
	Erkek	112	3,96	0,6557		
Öğr. Güçlülük	Kız	157	3,86	0,6489	2,055	0,041
	Erkek	112	3,69	0,7055		

Eğitim gördükleri okula göre öğrencilerin kişilik özellikleri, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 3'te görülmektedir. Elde edilen t değeri ve buna karşılık gelen anlamlılık seviyesine göre öğrencilerin kişilik özellikleri ve kişiliğin alt boyutlarından dışa dönüklük ve deneyime açıklık ile duygusal zeka ve duygusal zekanın pozitif duygusal yönetim, başkalarının duygularını değerlendirme ve duyguların olumlu kullanımı alt boyutları eğitim gördükleri okula göre farklılaşmaktadır. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinin sayılan değişkenlerle ilgili düzeylerinin, Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinininkinden daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 3.Öğrencilerin Eğitim Durumları ile Değişkenler Arasındaki Fark Analizi Sonuçları

Değişkenler	Okul	N	X	SS	T Değeri	Anlamlılık
Dışa Dönüklük	Anadolu TML	168	3,96	0,8223	3,610	0,001
	TML	101	3,56	0,9719		
Deneyime Açıklık	Anadolu TML	168	3,89	0,5722	2,505	0,017
	TML	101	3,70	0,6584		
Kişilik	Anadolu TML	168	3,63	0,3852	2,769	0,008
	TML	101	3,49	0,4505		
P. Duy.Yönetim	Anadolu TML	168	4,00	0,6520	2,499	0,020
	TML	101	3,77	0,8445		
Başk. Duy. Değer.	Anadolu TML	168	4,21	0,6819	2,040	0,042
	TML	101	4,02	0,8196		
Duy.Ol.Kullanımı	Anadolu TML	168	4,11	0,6467	2,475	0,022
	TML	101	3,88	0,8637		
Duygusal Zeka	Anadolu TML	168	4,12	0,5342	2,484	0,014
	TML	101	3,94	0,6552		

Araştırma kapsamındaki öğrencilerin yaş, sınıf ve alan durumlarına göre kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz kapsamındaki tüm değişkenler açısından öğrencilerin yaş ve sınıflarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bununla birlikte öğrencilerin eğitim gördükleri alana göre kişilik ve alt boyutlarından dışa dönüklük ve deneyime açıklık ile duygusal zeka ve alt boyutlarından pozitif duygusal yönetim, başkalarının duygularını değerlendirme ve duyguların olumlu kullanımı düzeylerinin farklılaştığı görülmüştür.

Tablo 4. Öğrencilerin Yaş, Sınıf ve Alanları ile Diğer Değişken Düzeyleri Arasında Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş		Sınıf		Alan	
	f değeri	p	f değeri	p	f değeri	p
Dışa Dönüklük	2,056	,087	1,974	,118	11,214	,000
Uyumluluk	,666	,616	,883	,449	1,149	,318
Sorumluluk	,473	,755	,097	,961	,146	,864
Duygusal Denge	,022	,999	1,122	,340	,638	,529
Değişime Açıklık	1,21	,307	,867	,458	3,772	,024
Kişilik	1,471	,211	,770	,511	4,23	,016
Duy. Değerlendirme	,542	,705	,434	,728	2,154	,118
P. Duy.Yönetim	,444	,777	,051	,984	4,396	,013
Başk. Duy. Değer.	1,399	,235	,542	,653	4,070	,018
Duy.Ol.Kullanımı	,082	,988	,735	,531	6,254	,002
Duygusal Zeka	,289	,885	,019	,996	6,378	,002
Öğr. Güçlülük	1,074	,370	,766	,513	1,112	,330

Varyans analizi sonucunda bazı alt boyutların farklılık gösterdiği tespit edilmiş olsa da, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Scheffe çoklu karşılaştırma testine başvurulmuştur.

Tablo 5. Değişkenlerin Alanlara Göre Farklaşması - Scheffe Testi Sonuçları

Değişkenler	Gruplar		Ortalama Farkı	Std. Hata	Anlamlılık
Dışa Dönüklük	Pazarlama P.	Muhasebe Fin.	-,50476*	0,14267	,002
		Büro Yönetimi	-,83688*	0,17914	,000
Deneyime Açıklık	Pazarlama P.	Büro Yönetimi	-,34309*	0,12493	,024
Kişilik	Pazarlama P.	Büro Yönetimi	-,24557*	0,08478	,016
P. Duy.Yönetim	Pazarlama P.	Muhasebe Fin.	-,31789*	0,11961	,031
		Büro Yönetimi	-,40426*	0,15018	,028
Başk. Duy. Değer.	Pazarlama P.	Büro Yönetimi	-,42553*	0,15110	,020
Duy.Ol.Kullanımı	Pazarlama P.	Muhasebe Fin.	-,40486*	0,11967	,004
		Büro Yönetimi	-,43972*	0,15026	,015
Duygusal Zeka	Pazarlama P.	Muhasebe Fin.	-,31564*	0,09473	,004
		Büro Yönetimi	-,36791*	0,11894	,009

Elde edilen sonuçlar (bkz: Tablo 5) Pazarlama Perakendecilik öğrencilerinin deneyime açıklık, kişilik ve başkalarının duygularını değerlendirme düzeylerinin Büro Yönetimi öğrencilerine göre ayrıca dışa dönüklük, pozitif duygusal yönetim, duyguların olumlu kullanımı ve duygusal zeka düzeylerinin Muhasebe Finansman ve Büro Yönetimi öğrencilerine göre daha düşük düzeyde olduğunu göstermiştir.

Araştırmanın ikinci hipotezini test etmek amacıyla kişilik özellikleri değişkenin öğrenilmiş güçlülük değişkeni üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yapılan basit regresyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 6. Kişilik ve Öğrenilmiş Güçlülük Değişkenlerine ait Regresyon Analizi Sonuçları

Model Özeti:	R = ,581	R ² = ,338	Düzeltilmiş R ² = ,336
ANOVA :	F = 136,397	p = ,000	
Bağımlı Değişken: Öğrenilmiş Güçlülük			
Bağımsız Değişken	β	t	p
Kişilik	,581	11,679	000

Tablo 6’da kişiliğin bağımsız değişken, öğrenilmiş güçlülüğün bağımlı değişken olarak ele alındığı regresyon analizi sonuçları görülmektedir. ANOVA değerlerine bakıldığında modelin genel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. t değeri ve buna karşılık gelen anlamlılık seviyesine bakıldığında sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. β değerinin pozitif ve yüksek olması, kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülüğü pozitif yönde ve güçlü bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle kişilik özelliklerinin bireylerin öğrenilmiş güçlülük düzeylerini etkilediğine ilişkin araştırma hipotezi H2 kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle öğrencilerin kişilik özelliklerine ilişkin düzeylerinin artması daha yüksek öğrenilmiş güçlülük sergilemelerini sağlamaktadır.

Araştırmanın bir diğer hipotezi ise öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin öğrenilmiş güçlülük düzeyi üzerindeki etkisini işaret etmektedir. Tablo 7’de duygusal zekanın bağımsız değişken, öğrenilmiş güçlülüğün bağımlı değişken olarak ele alındığı regresyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 7. Duygusal Zeka ve Öğrenilmiş Güçlülük Değişkenlerine ait Regresyon Analizi Sonuçları

Model Özeti :	R = ,622	R ² = ,387	Düzeltilmiş R ² = ,385
ANOVA :	F = 168,827	p = ,000	
Bağımlı Değişken: Öğrenilmiş Güçlülük			
Bağımsız Değişken	β	t	p
Duygusal Zeka	,622	12,993	000

Yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen ANOVA değerlerine bakıldığında modelin genel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. t değeri ve buna karşılık gelen anlamlılık seviyesine bakıldığında sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. β değerinin pozitif ve yüksek olması, duygusal zekanın öğrenilmiş güçlülüğü pozitif yönde ve güçlü bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlardan yola çıkarak duygusal zeka

düzeıı bireylerin öğrenilmiş güçlölük düzeylerini etkilemektedir şeklindeki üçüncü hipotez kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinin artması daha yüksek öğrenilmiş güçlölük sergilemelerini sağlamaktadır.

Duygusal zeka değişkeninin, kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlölük üzerindeki etkisindeki aracılık rolünü belirlemek için Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen üç aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Baron ve Kenny (1986)'ye göre bunun için birinci aşamada bağımsız değişkenin (kişilik) aracılık etkisine sahip olduğu düşünölen değişken (duygusal zeka) üzerinde etkisine bakılması gerekmektedir. Daha sonra yine bağımsız değişkenin bağımlı değişken (öğrenilmiş güçlölük) üzerindeki araştırılmalıdır. Son regresyon eşitliğinde ise bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi kontrol altında tutulurken, aracı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenmelidir. Bu analizler sonucunda bir aracılık etkisinden bahsedebilmek için bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisine bakılmaktadır. Bu etkinin üçüncü eşitlikte azalması durumunda “kısmi aracılık”, etkinin tamamen ortadan kalkması durumunda ise “tam aracılık” etkisinden söz edilebilir. Bu arada aracı değişkenin, bağımlı değişken üzerinde de anlamlı bir şekilde etkili olması gerekmektedir (Baron ve Kenny, 1986).

Araştırmada duygusal zekanın aracılık etkisini belirlemek ve dördüncü hipotezi test etmek amacıyla, değişkenler arasındaki ilişkiler hiyerarşik regresyon analizi aracılığıyla incelenmiş ve Sobel testleri (Baron ve Kenny, 1986) yapılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 8’de görölmektedir.

Tablo 8. Aracılık Testi Sonuçları

	β	
	DZ	ÖG
Test 1		
Kişilik	.530**	
R ²	.281	
Düz. R2	.278	
	(F=104.302)	
Test 2		
Kişilik		.581**
R ²		.338
Düz. R2		.336
		(F=136.397)
Test 3		
Kişilik		.350**
Duygusal		.437**
R ²		.475
Düz. R2		.471

(F=120.531)

z=8.062**

** p< 0,01

Aracılık testi amacıyla ilk olarak kişilik özelliklerinin duygusal zeka değişkeni üzerindeki etkisine bakılmıştır. Bu aşamada kişilik özelliklerinin aracı değişken olarak kabul edilen duygusal zekayı ($\beta = .530$, $p < .01$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Daha sonra kişilik özelliklerinin, öğrenilmiş güçlülük ile olan ilişkisi incelenmiştir. Analiz sonucunda kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülüğü ($\beta = .581$; $p < .01$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak kişilik özellikleri ile duygusal zeka bir arada analize dahil edilmiş ve ikisinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu aşamada kişiliğin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisi devam etmiş ancak analize duygusal zekanın girmesiyle birlikte azalmıştır ($\beta = .350$; $p < .01$). Diğer yandan duygusal zeka değişkeni de öğrenilmiş güçlülüğü anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($\beta = .437$; $p < .01$). Elde edilen bu sonuçların ardından aracılık etkisini teyit etmek amacıyla Sobel testi yapılmış ve anlamlı bulunmuştur ($z = 8.062$; $p < .01$). Bu bulgular doğrultusunda duygusal zeka değişkeninin kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisini azaltması dolayısıyla, bu ilişkide duygusal zekanın kısmi aracılık rolünden bahsetmek mümkündür. H4 kabul edilmiştir.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

İçinde yaşadığımız zaman bilgi çağı olarak da adlandırılmaktadır. Bu çağın gereği olarak eğitim-öğretim her zamankinden daha büyük bir öneme sahiptir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı olarak işlemesi ve çağın gerekleriyle donatılmış bir genç nesil geleceğimiz açısından son derece önemlidir. Bu önem, sorumluluk sahibi her bireyin ve özellikle eğitimcilerin konuyla ilgili sorumluluk almalarını, işleyişe katkıda bulunmalarını gerektirmektedir. Bu sorumluluğun gereği olarak, gençlerimizin eğitim-öğretim hayatları üzerinde olduğu kadar sosyal hayatları üzerinde de etkileri yoğun olarak görülen kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük ile bu kavramlar arasındaki ilişkiler çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Kişilik, insanın diğerlerinden ayrılarak “birey” olmasını sağlayan özellikleridir. Öğrenilmiş güçlülük, bireyin yığınlar arasında kaybolmak yerine kalabalıklar arasından sıyrılıp “buradayım” demeyi bilmesi, arkadan çekenleri umursamadan koşmaya devam etmesi ve çizdiği yoldan sapmadan varmak istediği noktaya varmasıdır. Duygusal zeka ise kişinin bu süreç esnasında diğerlerinin ve kendisinin duygularının farkında olması, oluşan etkileşimde duygularını bitiş çizgisine ilk ulaşan olmak için kullanabilmesidir. Duygularının farkında olan ve bunu başarısı için kullanan, olumsuzlukları iyi bitecek bir son için mücadele başlangıcı olarak gören ve kalabalıklar içinde “birey” olmayı başaran bir genç, tam da bilgi çağının aradığı gençtir. Bu kapsamda çalışma öğrencilerin kişilik özellikleri ile öğrenilmiş güçlülük ve duygusal zeka düzeyleri arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın

bir diğer amacı kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisinde duygusal zekanın aracılık rolünün olup olmadığını tespit etmektir.

Yerli ve yabancı literatür incelendiğinde kişilik özellikleri, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük değişkenlerinin üçünün bir arada incelendiği araştırmaya rastlanmamıştır. Duygusal zeka ile öğrenilmiş güçlülüğün direkt olarak ilişkilendirildiği bir çalışmaya yabancı literatürde rastlanmamış, yerli literatürde ise bu kapsamda yalnız bir tane çalışma bulunmuştur (Polatçı ve Boyraz, 2010). Çalışmanın bu iki açıdan literatürdeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmanın genç öğrencilerin bahsedilen özellikler açısından durumlarını tespit ederek, ilgili kesimlerde konuya ilişkin farkındalığı artıracak ve varsa eksikliklerin giderilmesi noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu katkının beraberinde (kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülüğün başarı üzerindeki etkisi düşünülecek olursa) bireysel bazda eğitim-öğretim başarısında artış ile örgütsel ve ekonomik bazda daha iyi yetişmiş potansiyel iş gücü sağlanmasına hizmet etmesi beklenmektedir.

Ticaret Meslek Lisesi ve Anadolu Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinden elde edilen veriler, değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar değişkenlerin çoğunlukla birbirleri ile istatistiksel açıdan anlamlı ve güçlü düzeyde ilişkiye sahip olduklarını göstermiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine göre değişkenlerin farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla yapılan analizlerde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, Anadolu TML öğrencilerinin ise TML öğrencilerine göre genel olarak daha iyi düzeylere sahip oldukları görülmüştür. Pazarlama Perakendecilik alanı öğrencilerinin ise diğer alan öğrencilerine göre daha düşük düzeyde oldukları görülmüştür. Elde edilen anlamlı sonuçlar çerçevesinde, toplumumuzun sosyal yapısı gereği çocukların yetiştirilme tarzının sonucu olarak sorumluluk, duygusal değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin kızlarda daha yüksek olması beklenen bir sonuçken; dışa dönüklüğün yüksek olması toplumumuzdaki değişimin bir işareti olarak değerlendirilebilecek dikkat çekici bir sonuçtur. Akademik olarak TML'ye göre daha başarılı olan Anadolu TML öğrencilerinin değişkenlere ilişkin düzeyleri daha yüksekken, akademik açıdan diğer alanlara göre daha az başarılı olan Pazarlama Perakendecilik öğrencilerinin düzeyleri daha düşüktür. Bu durum akademik başarının kişilik ve duygusal zeka düzeyine göre farklılaşabileceğini göstermektedir. Bu sonuçlar literatürdeki bazı çalışma sonuçlarıyla genel olarak uyum gösterirken (Halıçınarlı ve Bender, 2006; Otacıoğlu, 2009) bazıları ile farklılaşmaktadır (Rosenbaum, 1990; Yıldırım ve Ekinci, 2005; Dönmez ve Genç, 2006; Çakır, 2009; Yürür ve Keser, 2010; Boyraz ve Polatçı, 2011; Arlı, Altunay ve Yalçınkaya, 2011).

Araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla yapılan korelasyon analizi neticesinde kişilik ile duygusal zeka arasında pozitif yönde ilişki olduğu;

regresyon analizleri neticesinde ise kişilik ve duygusal zekanın bireylerin öğrenilmiş güçlülüklerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Teori kısmında bahsedilen literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik gösteren bu sonuçlara göre araştırmanın ilk üç hipotezi kabul edilmiştir. Araştırmanın dördüncü hipotezini test etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi ve Sobel testleri yapılmış, sonuç olarak duygusal zeka değişkeninin kişilik özelliklerinin öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisini azalttığı ve bu ilişkide duygusal zekanın kısmi aracılık rolü üstlendiği görülmüş, son hipotez de kabul edilmiştir. Bu sonuç literatürde daha önce bir arada incelenmemiş üç değişken arasındaki etkileşimi açıklaması nedeniyle çalışmanın en önemli çıktısı olarak dikkat çekmektedir. Çalışmanın diğer bir önemli çıktısı literatürde değişkenlerin direkt ilişkilendirildiği ikinci çalışma olması nedeniyle duygusal zekanın öğrenilmiş güçlülük üzerindeki etkisine ilişkin sonuçtur.

Araştırma sonuçları meslek lisesi öğrencilerinin kişilik özellikleri ile duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük düzeyleri açısından ortalamaların üzerinde değerlere sahip olduklarını göstermiştir. Bu sonuç genellikle akademik ve sosyal anlamda olumsuz değerlendirmelerin yöneltildiği meslek liseleri açısından memnuniyet verici, konunun paydaşları açısından sorumluluk yükleyici bir durumdur. Bireysel ve akademik başarı açısından büyük önem arz eden özelliklere iyi seviyede sahip öğrencilerin, “meslek liseli” olmanın karamsarlığına itilmek yerine her alanda desteklenmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda başta eğitimciler olmak üzere, eğitim politikası belirleyicileri, veliler ve diğer paydaşlara büyük görev düşmektedir.

Bu araştırmadan elde edilmiş olan sonuçlar, araştırma kapsamındaki okullarda eğitim gören öğrenciler ile sınırlıdır. Seçilecek farklı örneklemeler üzerinde yapılacak araştırmalar ile farklı sonuçlara ulaşılabilir. Bununla birlikte çalışmanın kişilik, duygusal zeka ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkileri bir arada inceleyen ilk çalışma olması sebebiyle önem taşıdığı ve ileriye yönelik, bu alanda çalışan araştırmacılara belirli açılımlar sunabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ABU ELANAIN, H.M. (2007), “The Five-Factor Model of Personality and Organizational Citizenship Behavior in United Arab Emirates”, *SAM Advanced Management Journal*, Summer, Vol. 72, Issue 3, ss. 47-57.

ANN, B. ve YANG, C. (2012), “The Moderating Role of Personality Traits on Emotional Intelligence and Conflict Management Styles”, *Psychological Reports*, 110(3), 1021-1025.

ARLI, D., ALTUNAY, E. ve YALÇINKAYA, M. (2011), Öğretmen Adaylarında Duygusal Zeka, Problem Çözme ve Akademik Başarı İlişkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-23.

ASLAN, H. ve ÇEÇEN, A. R. (2007), “Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Cinsiyetlerine ve Öğrenilmiş Güçlülük

Düzeylerine Göre Mizah Tarzlarının İncelenmesi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), ss. 1 14.

BARON, R.M. ve KENNY, D.A. (1986), “The Moderator Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), ss.1173-1182.

BASIM, N., BEĞENİRBAŞ, M. ve YALÇIN, R.C. (2013), “Öğretmenlerde Kişilik Özelliklerinin Duygusal Tükenmeye Etkisi: Duygusal Emegin Aracılık Rolü”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1477-1496.

BENET-MARTINEZ, V. ve JOHN, O. P. (1998), “Los Cinco Grades Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait-Multimethod Analyses of the Big Five in Spanish and English”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.

BERNERTH, J.B., ARMENAKIS, A.A., FEILD, H.S., GILES, W.F., WALKER, H.J. (2007), “Is Personality Associated with Perceptions of LMX? An Empirical Study”, *Leadership & Organization Development Journal*, Vol.28, Issue.7, ss. 613 – 631

BOYRAZ, E. ve POLATCI S. (2011), Duygusal Zeka ve Öğrenci Odaklılığın Yaşam Tatmini ve Akademik Başarıya Etkisi, *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar*, 3(XIV), 2133-2140.

CAN, H. (2006), *Örgütsel Davranış*, Arıkan Yayıncılık, İstanbul.

CHAN D. W. (2006), “Emotional Intelligence and Components of Burnout Among Chinese Secondary School Teachers in Hong Kong”, *Teaching and Teacher Education*, 22, ss. 1042 1054.

CIARROCHI, J., CHAN, A. ve CAPUTI, P. (2000), "A Critical Evaluation of the Emotional Intelligence Construct", *Personality and Individual Differences*. 28, 539-561.

CORNELL, J.S.H. (2003), “Relationships Between Emotional Intelligence and Demographic Variables Within Florida's Inmate Population”, University of Florida, Retrieved December 25, 2004, ProQuest Dissertations.

CÜCELOĞLU, D. (2006), *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, 15. Baskı, İstanbul.

ÇAKIR, Ö. (2009), “Çalışma Yaşamında Öğrenilmiş Güçlülük ve İş Stresi ile Başa Çıkmada Rolünü Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, 17. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, Eskişehir, ss. 21 23.

ÇARIKÇI, İ., KANTEN, S. ve KANTEN, P. (2010), “Kişilik, Duygusal Zeka ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 41-65.

DENİZ, M.E. ve YILMAZ, E. (2006), Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka ve Stresle Başa Çıkma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, (25).17-26.

DOĞAN, S. (2005), *Çalışan İlişkileri Yönetimi*, Kare Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

DÖNMEZ, B. ve GENÇ, G. (2006), “Genel Liselerdeki Okul Yöneticisi ve Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine İlişkin Algıları”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(12), ss. 41 60.

ERGİN, F. E. (2000), Üniversite Öğrencilerinin Sahip Oldukları Duygusal Zeka Düzeyi ile 16 Kişilik Özelliği Arasında İlişki Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

ERKUŞ, A. ve TABAK, A. (2009), “Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Çalışanların Çatışma Yönetim Tarzlarına Etkisi: Savunma Sanayiinde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 213-242.

FABIO, A. D., PALAZZESCHI, L. ve BAR-ON, R. (2012), “The Role of Personality Traits, Core Self-Evaluation, and Emotional Intelligence in Career Decision-Making Difficulties”, *Journal of Employment Counseling*, 49, 118-129.

FOLKMAN, S. and MOSKOWITZ J. T. (2004), “Coping: Pitfalls and Promise”, *The Annual Review of Psychology*, Vol. 55, S. 745–768.

FREELAND, E.M., (2007), “A Comparison of Emotional Intelligence and Personality Factors: Two Concepts or One”, University of Oklahoma, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

GALLAGHER, D.J. (1990), “Extraversion, Neuroticism and Appraisal of Stressful Academic Events” *Personality and Individual Differences*, Volume 11, Issue 10, Pages 1053–1057.

GOLEMAN, D. (1995), *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*, Bantam Books, New York

GOLEMAN, D. (2007), *Emotional Intelligence*, Bloomsbury Business Library – Manegement Library.

GUTHRIE, J.P., COATE, C. J., SCHWOERER, C.E. (1998), “Career Management Strategies: The Role of Personality”, *Journal of Managerial Psychology*, 13, 5/6, ss. 371-386.

GÜLOĞLU, B. ve AYDIN, G. (2007), “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, ss. 157 168.

HALIÇINARLI, E. ve TEKİN B.M. (2006), “Emotional Quotient (Eq) on Woman and A Field Study (Kadında Duygusal Zeka (EQ) ve Bir Saha Çalışması)”, *II. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Magosa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

JENSEN-CAMPBELL, L.A., ve GRAZIANO W.G. (2001), Agreeableness as a Moderator of Interpersonal Conflict, *Journal of Personality*, Volume 69, Issue 2, pages 323–362.

KENNETT, D. J. ve KEEFER, K. (2006), "Impact of Learned Resourcefulness and Theories of Intelligence on Academic Achievement of University Students: An Integrated Approach", *Educational Psychology*, 26(3), ss. 441-457.

LEARY, M.M., REILLY, M.D. ve BROWN F.W., (2009), "A Study of Personality Preferences and Emotional Intelligence", *Leadership & Organization Development Journal*, 30 (5), 421-434.

LICATA, J.W., MOWEN, J.C., HARRIS, E.G. ve BROWN, T.J. (2003), "On the Trait Antecedents and Outcomes of Service Worker Job Resourcefulness: A Hierarchical Model Approach", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 31(3), ss. 256-271.

LISCHETZKE T. ve EID M. (2006), "Why Extraverts Are Happier Than Introverts: The Role of Mood Regulation" *Journal of Personality*, Volume 74 (4), 1127-1162.

LYUSIN, D. B., (2006), "Emotional Intelligence as a Mixed Construct: Its Relation to Personality and Gender" *Journal of Russian and East European Psychology*, vol. 44, no. 6, November-December, pp. 54-68.

MCCORMACK, L., MELLOR, D. (2002), "The Role of Personality in Leadership: An Application of the Five-Factor Model in the Australian Military", *Military Psychology*, 14(3), 179-197.

MCSHANE, S.L., VON GLINOW, M.A. (2000), *Organizational Behavior*, Irwin, McGraw Hill, s.189.

MCSHANE, S.L., VON GLINOW, M.A. (2005), *Organizational Behavior: Emerging Realities for the Workplace Revolution*, McGraw Hill Companies, Inc., New York.

MCWHIRTER, B. T. (1997), "Loneliness, Learned Resourcefulness, and Self-Esteem in College Students", *Journal of Counseling and Development*, 75, ss. 460-469.

MEICHENBAUM, D. (1977), *Cognitive-Behavior Modification: An Integrative Approach*, Plenum Press, New York.

MUMCUOĞLU, Ö. (2002), Bar-On Duygusal Zeka Testi'nin Türkçe Dilsel Eşdeğerlik, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

OTACIOĞLU S.G. (2009), "Müzik Öğretmeni Adaylarının Duygusal Zeka ile Akademik ve Çalgı Başarı Düzeyleri Arasındaki İlişki" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (1), 85-96.

ÖNEN, A. S. (2012), "Öğretmen Adaylarının Kişilik Özellikleri ve Duygusal Zeka Düzeylerinin Stresle Başa Çıkma Yollarına Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 310-320.

ÖZKALP, E. ve KIREL, Ç. (2011), *Örgütsel Davranış*, Ekin Yayınevi, 5.Baskı, Bursa.

PIZUR, B. K. ve KNUTSON, J.,(2009), "A Comparison of the Personality Dimensions and Behavior Changes That Occur During Solitary and Cooccupation", *Journal of Occupational Science*, 16(3): 157-162.

POLATCI, S. ve BOYRAZ, E. (2010), "Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülüklerinin Kaynak ve Sonuçlarına İlişkin Bir Model Önerisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 137-154.

ROBBINS, S.P. ve JUDGE, T.A. (2010), *Organizational Behavior*, 14th Edition, Prentice Hall.

ROSENBAUM, M. (1980), "A Schedule for Assessing Self-Control Behaviors: Preliminary Findings", *Behavioral Therapy*, 11, ss. 109 121.

ROSENBAUM, M. (1990), The Role of Learned Resourcefulness in the Self-control of Health Behavior. In M. Rosenbaum (Eds.), *Learned Resourcefulness: On Coping Skills, Self-control, and Adaptive Behavior*, New York, Springer, ss.3 30.

SAKLOFSKE, D. H., AUSTIN, E. J., MASTORAS, S. M., BEATON, L. ve OSBORNE, S. E. (2012), "Relationships of Personality, Affect, Emotional Intelligence and Coping With Student Stress and Academic Success: Different Patterns of Association for Stressa and Success", *Learning and Individual Differences*, 22, 251-257.

SALOVEY, P. ve MAYER, J. D. (1990), "Emotional Intelligence", *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), ss. 185 211.

SANDY, S.V., BOARDMAN, S.K.ve DEUTSCH, M. (2000), Personality and Conflict. In M. Deutsch & P. T. Coleman (Eds.), *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*, San Francisco: Jossey-Bass.

SCHMITT, D. P., ALLIK, J., MCCRAE, R. R. ve BENET-MARTINEZ, V. (2007), "The Geographic Distribution of Big Five Personality Traits: Patterns and Profiles of Human Self-Description Across 56 Nations", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38 (2), 173-212.

SCHUTTE, N.S., MALOUFF J.M., Hall L.E., HAGGERTY D.J., COOPER J.T., GOLDEN C.J. ve Dornheim L. (1998), "Developing and Validation of a Measure of Emotional Intelligence", *Personality and Individual Differences*, 25, ss. 167 177.

SCHULTE, M.J., REE, M.J. ve CARRETTA, T.R., (2004), "Emotional Intelligence: Not Much More than g and Personality", *Personality and Individual Differences*, 37: 1059–1068.

SHULMAN, T.E. ve HEMENOVER, S.H. (2006), "Is Dispositional Emotional Intelligence Synonymous with Personality?", *Self and Identity*, 5: 147-171.

ŞAHİN, N. H., GÜLER, M. ve BASIM, H. N. (2009), "A Tipi Kişilik Örüntüsünde Bilişsel ve Duygusal Zekanın Stresle Başa Çıkma ve Stres Belirtileri ile İlişkisi", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 243-254.

TATAR, A., TOK, S. ve SALTUKOĞLU, G. (2011), “Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi”, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 21(4), 325-338.

TOBIN, R.M., GRAZIANO, W.G., VANMAN, E.J. ve TASSINARY, L.G. (2000), “Personality, Emotional Experience, and Efforts to Control Emotions”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 656-669.

WATSON D. ve HUBBARD B. (1996), “Adaptational Style and Dispositional Structure: Coping in the Context of the Five-Factor Model”, *Journal of Personality*, 64(4), 737-774.

WONG, C. ve LAW, K.S. (2002), “The Effects of Leader and Follower Emotional Intelligence on Performance and Attitude: An Exploratory Study”, *The Leadership Quarterly*, 13(3), 243-274.

YILDIRIM, A. ve EKİNCİ M. (2005), “Eğitimi Hemşirelik Olan ve Olmayan Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin Karşılaştırılması”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8(3), ss. 19 29.

YÜRÜR, S. ve KESER, A. (2010), “Öğrenilmiş Güçlülüğün Demografik Değişkenlere Bağlı Olarak İncelenmesi: Öğretmenler Üzerine Bir Uygulama”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1(1), ss. 59 70.

ZAUSZNIEWSKI, J.A. ve MARTIN, M.H. (1999), “Developmental Task Achievement and Learned Resourcefulness in Healthy Older Adults”, *Archives of Psychiatric Nursing*, 13(1), ss. 41 47.